

Małgorzata Stępniewska*, Andrzej Mizgajski

Wprowadzenie

Koncepcja przygotowania publikacji, która prezentuje obecny stan wiedzy na temat usług ekosystemowych w Polsce powstała w związku z realizacją projektu „Usługi świadczone przez główne typy ekosystemów w Polsce – podejście stosowane” (ECOSERV-POL). Projekt ten jako predefiniowany przez Ministerstwo Klimatu i Środowiska jest realizowany w ramach programu „Środowisko, energia i zmiany klimatu” Mechanizmu Finansowego EOG 2014–2021. Jego celem jest łączenie rozwoju potencjału naukowego w zakresie rozpoznania korzyści czerpanych przez człowieka z ekosystemów z dostarczaniem wiedzy operacyjnej dla decydentów oraz ekspertów-praktyków. Prezentowana pozycja książkowa stanowi swoiste kompendium wiedzy, przedstawiające możliwości praktycznego wykorzystania koncepcji usług świadczonych przez różne ekosystemy, a jednocześnie może być potraktowana jako podręcznik na poziomie akademickim i służący zainteresowanym ekspertom-praktykom. Publikacja ukazuje się równolegle w wersji papierowej oraz w wersji elektronicznej na ogólnodostępnej stronie <https://ecoservpol.amu.edu.pl/podrecznik/>.

Pozycja skierowana jest do różnych grup odbiorców. Środowisko akademickie ma okazję do zapoznania się z syntetycznym ujęciem stanu wiedzy w Polsce, co może stanowić inspirację do podejmowania nowych wyzwań badawczych, a także pozwala wykorzystać prezentowane podejścia w pracy dydaktycznej na kierunkach studiów związanych zwłaszcza z zarządzaniem środowiskiem przyrodniczym i gospodarką przestrzenną. Przedstawiciele różnych poziomów administracji oraz eksperci-praktycy mogą poznać możliwości zastosowania usług ekosystemowych do oceny skutków zmian w sposobie zagospodarowania różnych ekosystemów. Rozpoznanie korzyści dostarczanych przez układy przyrodnicze stwarza pełniejsze przesłanki do rozstrzygnięć w postępowaniach administracyjnych oraz podnosi jakość opracowań eksperckich do dokumentów planistycznych związanych z zarządzaniem przestrzenią i środowiskiem. Adresatami kompendium są również osoby zainteresowane poszerzeniem wiedzy o pożytkach czerpanych przez człowieka z funkcjonowania ekosystemów, a przez to rozwijania motywacji do ich ochrony.

Rozdział wprowadzający przedstawia uwarunkowania i wyzwania wdrażania usług ekosystemowych do praktyki. Zawiera on ogólnie samą koncepcję tego podejścia oraz pokazuje, że szereg elementów wymaga jeszcze dopracowania, zanim będzie można mówić o jego pełnej operacjonalizacji. Kolejnych sześć rozdziałów omawia usługi ekosystemowe według głównych typów ekosystemów wyróżnianych w Polsce, tj. leśnych, użytkowanych rolniczo, zurbanizowanych, zdegradowanych, wód słodkich i od wody zależnych, a także morskich. Osobny rozdział poświęcono analizie korzyści na poziomie krajobrazu, czyli wynikających ze specyficznej struktury przestrzennej tworzących go ekosystemów. Wyodrębnienie sześciu typów ekosystemów jest formą generalizacji, gdyż nie wszystkie one są jednorodne, zwłaszcza tereny zurbanizowane i zdegradowane. W obu tych przypadkach mamy do czynienia z mozaiką różnych form i intensywności przekształcenia terenu oraz sposobów jego użytkowania. Są to czynniki, które decydują o specyficznej strukturze korzyści dostarczanych przez te układy przyrodnicze. Rozdziały mają podobną strukturę, chociaż zespoły autorskie dostosowywały ją do specyfiki rozpatrywanych ekosystemów. W części wstępnej pokazany jest obecny stan wiedzy o dostarczanych przez dany ekosystem korzyściach, które można interpretować w kategoriach usług ekosystemowych. Istotny fragment poszczególnych rozdziałów stanowi omówienie możliwych do zastosowania wskaźników dla poszczególnych usług i źródeł danych pozwalających je oszacować i zróżnicować przestrzennie. W ramach rozpatrywanych ekosystemów wyróżniono ich podtypy, dla których starano się wyodrębnić wiązki usług, wskazując na ich wzajemne wzmacnianie się lub osłabianie. Tam, gdzie jest to uzasadnione, wyodrębnione części rozdziałów pokazują przykłady analizy usług ekosystemowych na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym. W częściach podsumowujących można znaleźć rekomendacje dotyczące wdrożenia tego podejścia w praktyce zarządzania korzystaniem z różnych typów ekosystemów.

Po treściach uporządkowanych według typów ekosystemów następują rozdziały prezentujące spojrzenia na usługi przez pryzmat wartości ekologicznych, społeczno-kulturowych i ekonomicznych. Kolejne ich części przybliżają zasady badania poszczególnych wartości oraz przedstawiają na przykładach, w jakim stopniu wskaźniki opisujące daną kategorię mogą odzwierciedlać różne rodzaje usług ekosystemowych. Również każdy rozdział z tej grupy zawiera rekomendacje dotyczące zasad konstrukcji wskaźników i zbierania danych pozwalających na ich oszacowanie.

Uzupełnieniem rozdziałów są załączniki elektroniczne, rozszerzające treści oraz pokazujące przykłady opracowane w ramach projektu ECOSERV-POL. Dla spójności treści książki podstawowe znaczenie ma stosowanie jednolitej klasyfikacji usług ekosystemowych. Podobnie jak w trakcie realizacji całego projektu ECOSERV-POL przyjęliśmy Wspólną Międzynarodową Klasyfikację Usług Ekosystemowych (*The Common International Classification of Ecosystem Services* – CICES wer. 5.1), którą firmuje Europejska Agencja Środowiska (<https://cices.eu/>). W tekście stosujemy ujednolicone nazwy polskojęzyczne poszczególnych klas usług lub ich skróty razem z odpowiadającymi im kodami liczbowymi.

W końcowej części znajduje się słownik terminów specjalistycznych wraz z ich definicjami i odwołaniem do źródeł. Powinno to pomóc w ujednoczeniu rozumienia pojęć, które dopiero wchodzą do języka fachowego. Zestawiono również podstawową literaturę fachową, która umożliwi czytelnikowi pogłębienie wiedzy na temat interesujących go zagadnień. W tekście znajdują się odsyłacze do aneksów elektronicznych zawierających informacje dodatkowe, w tym cząstkowe wyniki i raporty z kolejnych etapów projektu.

Oddając do rąk czytelników syntetyczny obraz zaawansowania badań w czołowych polskich ośrodkach naukowych, zauważamy, że jest to podsumowanie pewnego etapu badań nad usługami ekosystemowymi z uwzględnieniem istniejących możliwości praktycznego zastosowania zdobytej wiedzy. Mamy jednocześnie świadomość, że kompendium niniejsze, pokazując istniejące luki badawcze, będzie inspiracją do nowych dociekań służących zrównoważonemu zarządzaniu ekosystemami w Polsce i szerszemu włączeniu się naszych badaczy do współpracy międzynarodowej na tym polu.

Praca nad podręcznikiem łączyła się z zaangażowaniem wielu osób w jego przygotowanie. Przede wszystkim chcielibyśmy podziękować zespołom uczestniczącym w projekcie za wkład w opracowanie merytorycznych treści podręcznika. Jesteśmy wdzięczni zespołom autorskim poszczególnych rozdziałów za konstruktywny dialog i gotowość do modyfikacji służących uzyskaniu możliwie spójnej i przyjaznej dla odbiorcy formy publikacji. Łączyło się to z koniecznością dochowania często napiętych terminów. Szczególne wyrazy podziękowania kierujemy do Pana Jakuba Kronenberga, który przygotował recenzję wydawniczą. Jego merytoryczne uwagi oraz rekomendacje pozwoliły wyeliminować szereg mankamentów i miały istotne znaczenie dla nadania publikacji ostatecznego kształtu. Duży wkład we wstępne ujednoczenie redakcyjne tekstów wniosły Panie Daria Pieczka i Karolina Sulich, za co Im dziękujemy. Wysoko sobie cenimy współpracę z profesjonalnym zespołem firmy Bogucki Wydawnictwo Naukowe przy opracowaniu edytorskim podręcznika.